

Frikonkurrencen.

Af

A. Peschcke-Køedt.

IX.

Ejendomsretten til Jorden.

Jordens Beboere mødes ved Fødselen med et i Existensberettigelsen bundende Fælleskrav paa Andel i Klodens Frembringelser. Blandt vilde Folkeslag bliver denne Ret i Reglen respekteret. I den primitive Tilstand har Mennesket faa Fornødenheder. Disse tilfredsstilles fra Dag til Dag, og Trangen til at op-hobe Fremtidsforsyninger gør sig kun svagt gældende.

Med den stigende Kultur voxer Fornødenhederne. Arbejdet deles; man bytter indbyrdes sit Overskud af Produkter og lærer at konservere disse til frem-tidig Brug. Af den oprindelige Fælleskamp for Til-værelsen udvikler der sig særskilte Bestræbelser i Enkeltes Interesse. Enhver betragter sig som ret-mæssig Ejer af det, han selv frembringer, og værner om sin Ejendom, naar andre med Vold vil tage den fra ham. Jægere, Fiskere og Nomader, der gennem vidtstrakte Egne vandrer fra Sted til Sted, viger Pladsen for Agerbrugere med fast Bopæl, der rydder

Skovene, opdyrker Jorden og samler dens Frembringelser i egne Lader.

Forskellige Egenes Beboere udvexler de saaledes opsparede Produkter. Ombytningen in natura former sig efterhaanden til Køb og Salg med Penge som Mellemlid. Huse, Marker, Kvæg og Varer skifte Hænder ved frivillig Overenskomst mellem Ejerne, og theoretisk set aabner der sig i forstandigt styrede Samfund en Mulighed for tiltagende Lettelser i Arbejdets Byrder og fortsatte Forbedringer i det menneskelige Samfunds Kaar.

Den praktiske Udvikling viser desværre paa alt for mange Punkter et andet Billede. I Stedet for at finde Vejen lettet, mødes ny opvoxende Slægter under Kampen for Tilværelsen af stadig tiltagende kunstige Hindringer, der som Fæstningsvolde omgiver Brugs- og Ejendomsretten til Jorden og dens Frembringelser.

Saalænge ny tilkommende Individier har Adgang til selv at inddrage og opdyrke fri Jord, kan der føres et berettiget Forsvar for den private Brugs- og Ejendomsret til den Jord, der af andre er taget i Besiddelse i Forvejen. Men hvor al disponibel Jord er overgaaet i privat Eje, ligger det Samfundsreformatoren nært at anvise Jordens Inddragning som Fællesejendom og dens fortsatte Udstykning og Beskatning i Forhold til Befolkningens Tilvæxt og Brugsværdiens Svingninger som den rette Løsning af Spørgsmaalet om Ejendomsretten til Jorden.

Men selv om man er en Modstander af dette tvangsmæssigt gennemførte Delings- og Beskatningssystem med dets mange umiddelbart indlysende

uheldige Konsekvenser, maa det indrømmes, at Samfundsstyrelsen her staar over for en af sine største og vanskeligste Opgaver.

Enhver, der fordomsfrit følger den økonomiske Udvikling fra Fortiden fremefter, maa hurtig komme til den Erkendelse, at den fremadskridende Kultur ledsages af store Uregelmæssigheder, der hos Befolkningens Flertal fremkalder berettigede Klager. Ved Siden af de Forandringer i Ejendomsforholdene og Retsbegreberne, der finder deres naturlige Forklaring i den gradvis forbedrede Udnyttelse af Arbejdskraften og en hensigtsmæssigere Ordning af Produktionens Fordeling, ser man herskende Klassers og Kastets revolutionære Indgreb i den politiske og økonomiske Udvikling med det Resultat, at der i de fleste Lande skabes et uden egen Skyld nødlidende Proletariat ved Siden af den selvforskyldte Elendighed, som intet Regeringssystem vil kunne faa Bugt med.

Medens det i et oplyst Samfund er let at paa-pege den primitive Naturtilstands mange iøjnefaldende Skyggesider, er det saaledes heller ikke vanskeligt i rammende Ord at kritisere Vrangsiden af de Samfundsforhold, der, under den tiltagende Oplysning, af skiftende Magthavere er blevne lovfæstede i Kulturens Navn.

Selv konsekvente Tilhængere af den private Ejendomsret maa indrømme, at ingen af Fortidens og Nutidens Lovgivninger har formaaet at hindre denne Rets fortsatte Misbrug, hyppigt endog med oprørende Tilsidesættelse af humane Hensyn til det arbejdende Samfunds Flertal. Dette gælder ikke mindst om de Former, under hvilke Brugs- og Ejen-

domsretten til Jorden er bleven etableret og udnyttet. Slægtled efter Slægtled ser man et trællende Flertal opslide sig under en fortsat Kamp for Tilværelsen, medens et spekulativt Mindretal tilegner sig en ublu Part af det fysiske Arbejdes Frugter, uden at paa tage sig en tilsvarende Andel af dets Byrder.

Man kan efter skiftende Tidens Skikke ombytte Betegnelserne Hersker og Slave, Ridder og Træl med Herre og Tjener, Ejer og Bruger eller Arbejdsgiver og Arbejdstager. Det indbyrdes Retsforhold kan undergaa indgribende Forandringer. Det tvungne Slaveri kan omforme sig til et frivilligt; Menneskekøbet kan erstattes af Arbejdskøbet; Slavepysken kan ombyttes med Pennen, der skriver Arbejdskontrakten. Tilbage bliver under alle kendte gamle og ny Systemer den ulige Deling af Jordens Goder i Henhold til mere eller mindre vilkaarligt legaliserede Rettigheder, hvis Oprindelse i mangfoldige Forhold ikke lader sig begrunde paa samfundsmæssig Maade.

Den her skitserede Række af Tankeslutninger genfindes under forskellige Former i utallige Afhandlinger om Jordspørgsmaalet. Mange med den private Ejendomsrets Udskejelser misfornøjede Forfattere føler sig paa den brøstholdne Befolknings Vegne fristede til at bekæmpe Frikonkurrencen paa Jordbrugets Omraade. De foretrækker at lede Udviklingen tilbage i Retning af den oprindelige Naturligtstands letfattede Samfundsforhold: fælles Arbejde, fælles Savn, fælles Kamp, fælles Rettigheder og fælles Pligter.

X.

Samfundet og Individet.

Den samfundsmæssige Drøftelse af Spørgsmaalet om Ejendomsretten til Jorden maa nødvendigvis føre til fortsatte Misforstaaelser, naar man i »Samfundets« Navn tager forskellige Udgangspunkter.

I Ordets videste Betydning omfatter Samfunds-Begrebet hele Jordklodens Befolkning. I snævrere Forstand anvendes det paa et enkelt Felt eller et enkelt Folk. Man taler saaledes om det engelske, det franske, det tyske og det danske Samfund. Men atter inden for disse meget ulige Rammer finder man Samfunds-Betegnelsen brugt i en hel Række af Forbindelser vedrørende Racen, Sproget, Trosbekendelsen, sociale Stands- og Dannelsestrin o. m. a. Saa snart man forlader det store fælles Grundlag og deler Samfundet gruppevis, er man inde paa vilkaarlige Grænser.

Inden for disse kan der fremsættes en Mængde forskellige Reformkrav med lokal Berettigelse, uden at der af dem lader sig udlede et almengyldigt Reformprincip: et Universal middel til Forbedring af Menneskehedens Kaar. Denne Betragtning finder særlig Anvendelse over for samfundsmæssigt begrundede Forslag om radikale Forandringer i Ejendomsretten og Beskatningsforholdene. Mange Reformere, der under snævre lokale Synspunkter lader sig forsvare som tidssvarende Forholdsregler, mister deres Berettigelse og afføder Vilkaarlighed, Usikkerhed og Forvirring, naar de under fejle Forudsætninger overføres paa nye og større Omraader.

Vi taler i civiliserede Lande om Statens, Kommunens og Selskabers (f. Ex. Jernbaneselskabers) Grunde, samtidig med at vi omtaler den Jord, der findes i Enkeltmands Eje. Den bestaaende Samfundsorden tillader saaledes paa Jordejets Omraade utallige Kombinationer. Individet og den enkelte Familie kan forene sig med 10, 100, 1000 eller flere andre Individer og Familier med det Formaal at sikre de Paagældendes »Samfund« en kollektiv Ejendomsret til lovligt erhvervede Jordstrækninger. Og den saaledes samlede Jord kan efter Ejernes fri Bestemmelse dyrkes for fælles Regning, hvis man foretrækker denne Driftsform frem for Brugsrettens Udstykning eller Salget af Grunde i særskilte Lodder.

Mod den Lære, at Jorden af Naturen er anvist dens Beboere til Fællesejendom kan der, som i forrige Afsnit paavist, ikke rejses nogen berettiget Indvending. Men naar man paa dette almene Grundlag vil opbygge en Bevisførelse imod Individets Ret til for egen Regning at tage Jord i Besiddelse som Særejendom, saa rokker man ved Fundamentet for hele den menneskelige Kulturudvikling: Ejendomsretten i alle dens Former.

Den, der i »Samfundets« — det Heles — Navn nægter det enkelte Menneske og den enkelte Familie privat Ejendomsret til Jord, gør sig skyldig i en haandgribelig Inkonsekvens, naar han i Theori eller Praxis godkender Overdragelsen af en saadan Ejendomsret til Selskaber af Individer og Familjer, der som Stammer, Nationer eller Racer tager Dele af Kloden i Særeje.

Den Omstændighed, at mindre eller større Kredse

af Individder indordner sig samfundsmæssigt under vilkaarligt begrænsede lokale eller nationale Myndighedsomraader: Landsbyer, Købstæder, Kommuner, Provinser og Stater, forandrer ikke Karakteren af et paa Fællesejendoms-Theorien udledet Retsprincip, til hvilket der appelleres i hele Menneskeheden Navn.

Naar den enkelte Franskmand ikke maa tage fransk Jord i Særeje uden at forsynde sig mod en Naturlov, hvorledes kan da Franskmændene kræve en kollektiv Ret til at eje Frankrigs rige, solvarme Jord uden at forsynde sig mod andre Racer, der i fattige Egne af Kloden Slægt efter Slægt maa kæmpe for Tilværelsen under fortsatte Savn og klimatiske Besværigheder?

Den samme Betragtning gør sig gældende over for ulige stillede Beboere i Kommuner og Provinser indenfor samme nationale Ramme. Hvorfor skal den gode Jord ikke efter Tur tilfalde skiftende Brugere? Men vil man endelig fastholde Forestillingen om Menneskeheden som Kreditor og Kloden som Debitor, vil man i Alles Navn hævde Fællesejendomsretten til Jorden og dens Frembringelser og tage Konsekvenserne af dette Krav, saa byder simpel Retfærdighed, at man henviser utilfredsstillede Fordringshavere til den langt overvejende Del af Jordens Overflade, der endnu henligger i raa Tilstand og venter paa at blive opdyrket og frugtbargjort under flittige Hænders Arbejde.

I en uoverskuelig Fremtid staar denne af Naturen selv anviste Vej Jordklodens Beboere aaben paa Nybyggervilkaar, der bliver lettere og fordelagtigere,

efterhaanden som Hjælpemidlerne forbedres og Kommunikationerne udvides.

I Stedet for at rokke ved ældgamle Retsbegreber, der trods de Fejl, de afføder, dog har vist sig i Stand til at sikre vaagne Samfund fortsatte Fremskridt, burde Reformbestræbelserne rettes paa Løsningen af den Opgave, at sprede Jordklodens Befolkning over en stedse større Flade. De fleste af de Ulemper, Samfundshusholdningen nu lider under, hidrører bevisligt fra den altfor store Sammenstuvning af Befolkningen i enkelte Egne og paa enkelte Pletter. Denne uheldige Udvikling fremmes af de fleste Landes Love, fordi man under disses Udarbejdelse tager Sigte paa den paagældende Befolknings Særinteresser i Stedet for at se ud over de nationale Grænser og lovgive med Menneskehedens Fællesinteresser for Øje.

Da man for en halv Snes Aar siden i England drøftede Spørgsmaalet om en heldigere Fordeling af Brugs- og Ejendomsretten til Jorden, viste det sig, at en ligelig Udstykning paa det daværende Tidspunkt vilde give $1\frac{1}{2}$ acres pr. Hovede i England, 482 acres i Kanada og 704 acres i Avstralien. Tilsvarende Opgørelser i andre Egne viser endnu større Uligheder.

Mulhall*) opgav i 1891 følgende Forholdstal for opdyrket og uopdyrket Jord i Millioner acres:

	opdyrket	uopdyrket
Evropa.....	709	1457
De Forenede Stater.....	205	2086
Kanada.....	16	1902
Avstralien.....	12	1846
Argentina.....	7	770

*) M. G. Mulhall: »Dictionary of Statistics» 1891. S. 341.

I Avstralien begyndte Agerdyrkningen først i 1790, og Tallene viser, hvor langt man i det forløbne Aarhundrede er kommen.

I Kanada laa Jordbruget indtil Begyndelsen af det 19. Aarhundrede saa godt som udelukkende i den franske Befolknings, de saakaldte »habitans« Hænder. I 1870 udstedte Kanada en »Homestead«-Lov efter de Forenede Staters Mønster. En Familje kunde herefter faa 200 acres og en enkelt Mand 100 acres Jord frit i hele Manitoba-Distriktet, medens der i andre Dele af Landet maatte betales 4 sh. eller rigelig Kr. $3\frac{1}{2}$ pr. acre. Betingelserne for at faa fri Jord var Opførelsen af et 16×20 Fod stort Blokhus, Opdyrkningen af mindst 15 acres pr. 100 og mindst 6 Md. Ophold paa Farmen i de første 5 Aar.

Jord sælges fremdeles i Kanada til Immigranter og andre til en Pris af 4 sh. pr. acre. Dog betales der nu ogsaa højere Priser under Hensyn til Jordens Kvalitet og Beliggenhed. Mellem 1887 og 1893 blev der paa denne Maade afhændet 1,350,000 acres af Statens Jord til en Gennemsnitspris af 7 sh. pr. acre.

De her antydede Forhold viser, hvor stort et Arbejde der paa Jordbrugets Omraade er forbeholdt kommende Slægter. Og den sande Sætning, at Jordklodens samlede Befolkning med sine Existenskrav er henvist til Jordens Frembringelser, mister sin Berettigelse, naar den overføres paa vilkaarligt begrænsede Dele af det hele.

Anvendt paa et enkelt Lands Beboere er den samme Fællestheori aldeles uholdbar. Det er saaledes umiddelbart indlysende at f. Ex. Englands

Befolkning ingenlunde er henvist til Englands Frembringelser som eneste fælles Erhvervskilde med Englands Jord som Basis. Englænderne skaffer sig tværtimod Livsfornødenheder fra alle Jordklodens Egne. Det engelske Ørige er med tusende af aandelige og materielle Traade knyttet til den øvrige Verden. Mangfoldige Kræfter indenfor og udenfor det britiske Samfunds Ramme er i uafbrudt Bevægelse for at sikre Englands Befolkning stadig forbedrede Livsvilkaar.

Det er derfor indlysende, at en enkelt Reform paa et enkelt Omraade som Ejendomsretten til engelsk Jord kun kan faa en til Reformens Rækkevidde svarende Betydning. Hvis man med fuldstændig Udelukkelse af Frikonkurrencen gik til Delingens yderste Grænse og gav hver Englænder Brugs- eller Ejendomsretten til $1\frac{1}{2}$ acres engelsk Jord, vilde man ad denne Vej ikke skabe forbedrede men forværrede Tilstande. Et enkelt Moment som den af et saadant Skridt følgende fortsatte Deling i Forhold til Befolkningens Tilvæxt er allerede tilstrækkelig til at vise Systemets ødelæggende Virkninger.

Derimod vil Englands Befolkning kunne fordobles i Antal og gaa frem i Velstand paa det nuværende trods alle sine Fejl langt sundere Grundlag for Ejendomsretten. Denne Erkendelse udelukker selvfølgelig ikke, at en god engelsk Lovgivning ved Siden af sin øvrige Virksomhed ogsaa har den Opgave at gennemføre gavnlige Landboreformer.

Ved at fortsætte den her antydede Række af Slutninger viser det sig klart, at det nationale Individ og det nationale Samfunds Ret til at eje Jord ikke lader sig adskille som modsatte Principer. Op-

hæves Individets Ejendomsret, omstyrtes hele den Trappe. ad hvilken Samfundet Trin for Trin har hævet sig til en højere Kultur. Det eneste sikre ved dette Experiment er Tilbagefaldet.

XI.

Spekulation og Korruption.

Nutidens Kulturstater kan ligesom disses enkelte Kommuner sikre sig Ejendomsretten til den Jord, der behøves for den fremtidige Udvikling. Rejses der fra private Ejeres Side Hindringer, eller forlanges der ublu Priser, tyer man til Expropriationsretten. Men naar Statens og Kommunens Tillidsmænd undlader at regne med den kommende Udvikling, er det heldigt, at den private Foretagsomhed paatager sig den med slige Fremtidsforretninger forbundne Risiko.

Under Omtalen af de store Formuer, der særlig i Storstederne og disses nærmeste Omegn er tjente ved private Spekulationer i Grunde og Bygninger, glemmer man altfor ofte at tage tilbørligt Hensyn til de uheldige Spekulanter, der ved fejle Beregninger har mistet deres Formue. Det heldige Mindretal staar, støttet af synlige Kendsgerninger, lyst levende for den offentlige Bevidsthed og fæstner sig i Hukommelsen. Det uheldige Flertals Skikkelser glider efter en kortvarig Omtale hurtigt ud af Rækkerne og taber sig i Taagen.

Absolut fejlt er det at bogføre den Fortjeneste, enkelte af en Bys eller et Lands Borgere opnaar ved

Køb og Salg af Grunde som et tilsvarende Tab for Byen eller Landet i sin Helhed. I mangfoldige Tilfælde har det af Spekulationsfortjenesten fristede private Initiativ i høj Grad bidraget til at fremme Væksten og Udviklingen af Nutidens store Handels- og Trafikcentre.

Det offentlige Samfundslivs repræsentative Korporationer grundlægger sjældent en ny Udvikling. De fungerer i Reglen som Følge af en forudgaaet privat Virksomhed. Et kommunalt Raad skaber ikke en Kommune. Først naar Betingelserne for en saadans Oprettelse er bragte til Stede ad privat Vej, vælges en Styrelse, der vaager over den videre Udvikling.

Man møder meget ofte under forskellige Lokaliseringer den kritiske Betragtning:

»Hvis den Grund, hvorpaa Chicago nu staar, havde været Kommunens Ejendom, hvilken Formueforøgelse vilde Byens Befolkning saa ikke være bleven delagtig i under den fra Aar til Aar med Kæmpeskridt fortsatte Værdistigning?«

Det er klart indlysende, at man her er tilbøjelig til at forvexle Aarsag og Virkning. Den Grund, paa hvilken Chicago er bygget, har i umindelige Tider lige indtil den første Del af indeværende Aarhundrede henligget som en ufrugtbar og værdiløs Sump. Det private Initiativ har været en væsenlig medvirkende for ej at sige den vigtigste Aarsag til Forvandlingen af denne Sump til det, den nu er. Og naar man tilskriver den samlede Udvikling i »De forenede Stater« en Del af Fortjenesten for Chicagos Op-

blomstring, maa man omvendt ikke undlade at bogføre Vexelvirkningen, idet man tilskriver Chicagos private Foretagsomhed dens retmæssige Andel i de nordvestlige Staters samlede Udvikling.

Spørgsmaalet bør stilles saaledes:

»Hvad vilde Chicago nu være, hvis Kommandanten paa det Fort, der før laa der, paa Statens Vegne havde udelukket den private Spekulation fra den Sump, hvorpaa Byen senere er bygget?»

Det er en langt vanskeligere men tillige en langt nyttigere Opgave at give et korrekt Svar paa dette forretningsmæssigt holdte, praktiske Kærnespørgsmaal end med Agitationen for Afskaffelsen af den private Ejendomsret til Jord for Øje at udregne den Sum, Grundejendommenes Værdistigning har afkastet som Spekulationsfortjeneste.

Denne sidste er et enkelt og i spredte lokale Samfundshusholdninger et vigtigt Moment, hvis Betydning for den samlede Udvikling dog som oftest i høj Grad overvurderes. Og hvor man, ledet af Ønsket om at hindre den private Spekulations og Privatdriftens Udskejelser, har gjort Forsøg paa at sætte et kommunalt Initiativ i Stedet for det private, viser der sig hyppigt sørgelige Resultater.

Der udvikler sig under parlamentariske Formers Skærmbædt en kommunal Korrupsion, der i sine Konsekvenser er langt farligere end den private, fordi hele Kommunen demoraliseres af den Smitte, der udgaar fra Styrelsen. I Amerika er det ret almindeligt at finde et udbredt kommunalt Bestikkersystem etableret saa saddelfast, at Borgeren efter-

haanden vænnes til at betragte Korruptionen som den regelmæssige Tilstand. En lignende Udvikling skæmmer det parlamentariske System helt op i Staternes enkelte og fælles lovgivende Forsamlinger — og der gamle Verden har i denne Henseende ikke meget at bebrejde den ny.

Som i et tidligere Afsnit forklaret ligger en af Hovedvanskelighederne for en varig Forbedring af Samfundsforholdene i den beklagelige Kendsgerning, at den menneskelige Skrøbelighed ved ethvert Systemskifte overflyttes fra gamle til nye Rammer. Paa denne Klippe strander de fleste humane Reformbestræbelser, og her findes den dybeste og varigste Aarsag til experimenterende Menneskevenners fortsatte Skuffelser.

I et theoretisk planlagt, ideelt Samfund af oplyste, brave og kærlige Mennesker er det let at udkaste og illustrere en Ordning, der fjerner de fleste af Nutidens Klager. Men under alle praktiske Reformbestræbelser maa man regne med Virkelighedens Mennesker og tage Hensyn til disses og deres Institutioners Fejl og Ufuldkommenheder. Gør man det, bliver man hurtigt klar over, at den herskende Elendighed skyldes mange samvirkende og til Dels vidt spredte, selvforskyldte Aarsager. Den Opgave at forbedre Tilstanden kræver derfor mange samvirkende Lægemidler. Af denne let fattelige Grund møder Lovgiveren ethvert Universalmiddel med berettigede Tvivl. Ophævelsen af Frikonkurrencen paa Jordejets Omraade er et af de Lægemidler, som mange forstandige Reformvenner med hele den fore-

gaaende Udvikling for Øje er tilbøjelige til at henvise til sidstnævnte Klasse.

Der foreligger mange synlige Beviser for den uheldige Virkning af den Korruption, der med Rette bebrejdes det frit konkurrerende private Initiativs Udskejelser, i første Række Grundspekulationerne. Men der behøves kun et klart Blik og et fordomsfrit Omdømme for hurtig at naa til den Overbevisning, at man ikke har mindste Garanti for en sundere Udvikling, naar en Forening af Individier under kommunale eller andre Former udruster en valgt Styrelse med Fuldmagt til at overtage og udøve den private Drifts Funktioner.

Forøvrigt er det ikke rigtigt, naar man giver den private Spekulation Hovedskylden for Grundejendommenes fortsatte Stigning i Byerne. Grundens Salgs- og Brugsværdi er i Byerne som paa Landet afhængig af Forholdet mellem Tilbud og Efterspørgsel. En Bys centralt beliggende Kvarter søges af mange Lejere, fordi Forretningsmænd der har lettest Adgang til Omsætning og Fortjeneste. Udvider Byen sig hurtigt, voxer Trangen til Lejligheder i dens Centrum, og Prisen stiger med Efterspørgslen. Fortsættes denne Stigning ud over de Grænser, der tillader Lejerne med Fordel at drive deres Virksomhed, indtræder der uden Lovgivningens Indblanding et regulerende Prisfald. Ved Siden af mange Ulemper medfører den stærke Stigning af Grundværdierne inde i Byen den Fordel, at Befolkningens private Bopæle flyttes bort fra Centrum til Udkanterne. Prisstigningen fremtvinger en sund Spredning.

Rundt om i Verdens Storstæder ser man derfor

under Prisstigningens tvingende Virkninger overbefolkede og usunde gamle Kvarterer forsvinde. medens tidssvarende Bygningskomplexer rejser sig paa Tomterne. Denne heldige Udvikling skyldes i Reglen det private Initiativ, der fristet af Spekulationsfortjenesten med eller mod sin Vilje kommer til at tjene Fremskridtet.

Spekulation og Korrupsion findes hyppigt, men heldigvis langt fra altid forenede. Og hvis man tror at kunne forhindre Korrupsionen ved ad Lovgivningens Vej at fjerne Fristelsen for den private Spekulation, er man inde paa en fejl og en farlig Vej.

Den mod enkelte synlige Onder rettede Tvangslovgivning lægger ofte en sløvende Haand over hele Udviklingen. Under Frikonkurrencens æggende og vækkende Brydninger naar man i Reglen langt hurtigere de rette Korrektiver.

XII.

Skyscrapers.

Et meget interessant Bevis for, at Ulemperne af endog meget høje Priser paa Byggegrunde i Storstædernes centralt beliggende Forretningskvarterer, lader sig modbalancere ad Frikonkurrencens Vej har man i de amerikanske skyscrapers. Indtil for 10 Aar siden var disse Kæmpebygninger ukendte. I 1889 opførtes de første Himmelskrabere omtrent samtidigt i New York og Chicago.

Medens man i Aartusinder ved Opførelsen af store Bygninger havde fulgt Stenbygnings-Systemet

med sine tykke og kostbare Mure er man nu i Amerika gaaet over til at anvende mægtige Jærn- og Staalkonstruktioner. hvis udvendige Murbeklædning nærmest kan karakteriseres som en tynd Forskalling.

I New Yorks Forretningskvarter var Prisen paa Byggegrunde efterhaanden stegen indtil \$ 7,000,000 pr. acre, og det blev derfor nødvendigt at gaa højt i Vejret for i saa vid Udstrækning som mulig at udnytte Pladsen. Medens man i New York i Reglen har fast Klippegrund, er man i Chicago nødt til at bygge paa en blød Masse, en flydende Blanding af Sand og Morads.

Naar man har set, hvor forbavsende stor en Vægt en almindelig flad Stenpram kan bære uden at synke, naar Vægten blot er fordelt saa ligeligt, at Prammen ikke hælder til Hjørnerne eller Siderne, har man Forstaaelsen af det Princip, som Chicagos Arkitekter har udnyttet under Opførelsen af deres Himmelskrabere.

Hver enkelt Bygning bæres af en af Cement og Jærn konstrueret fast sammenhængende Bundflade, den saakaldte »flatboat«. Arkitekten har nu ligesom Stenfiskeren den Opgave at fordele den samlede Vægt saa ligeligt over Grundfladen, at Bygningen kan svømme uden at krænge. *)

I Begyndelsen blev der fra sagkyndig Side rejst stærke Indvendinger mod disse nye Konstruktioner, hvis dristige Kæmpestørrelse stiller alle tidligere Tidens Arkitekturværker i Skygge. Men i de for-

---

*) »In Chicago all the great buildings rest on what may reasonably be called flatboats. Indeed Chicago is a floating city — floating on a bed of soft sand and mud.« Ray Standard Baker: »The modern skyscraper«.

løbne 10 Aar har de vist sig i Stand til at modstaa alle klimatiske og andre Indflydelser uden at tage synlig Skade. De har staaet fast i de stærkeste Storme, taalt alle Temperaturforandringer, og en Undersøgelse af Materialet har vist, at den af Cement omgivne Staal indtil de mindste Detailler har vedligeholdt Nyhedens friske Udseende ved uforandret Sejhed og Styrke.

Efter de ældre Bygnings-Principer opfører man paa en Grundflade af f. Ex. 5000—6000 □ Yards sjældent over 5—6 Etager. Man opnaar derved et samlet disponibelt Fladerum af 25—30,000 □ Yards. Ved Hjælp af den nye Jærnkonstruktion har man lært at gaa stadig højere tilvejs. Man opfører nu 25—30 Etager paa en lignende Grundflade og opnaar saaledes 125—150,000 □ yds. eller 5—6 Gange saa megen disponibel Plads som før. Det fremgaar af disse Tal, at man her staar overfor en fuldstændig Revolution paa Arkitekturens og Lejeværdiernes Omraade.

Det amerikanske Tidsskrift »The Munsey's Magazine« indeholder i Oktoberheftet for 1899 (S. 48—58) en meget udførlig sagkyndig Redegørelse for disse Bygninger, der opføres med en saa forbavsende Hurtighed, at man kan se Skelettet af 5—6 Etager voxte frem i Løbet af en halv Snes Dage. Naar en af de øvre Etager er lejet ud, før de nedre Etager skal tages i Brug, ser man sommetider det Særsyn at Lejerne installerer sig og driver deres Forretning i færdigt udstyrede Lokaler 15—20 Etager over Jorden, medens de nedre Etager staar som nøgne Staalkonstruktioner uden Loft, Gulv eller ydre Be-

klædning. Man ser i saa Tilfælde Elevatorerne fare op og ned som lodret løbende Jernbanevogne med en Sikkerhed, der selv hos nervøse Personer fjerner Frygten for deres Benyttelse.

Den største eksisterende Bygning af denne Art: »The Park Row Building« i New York har en Højde af 501 engl. Fod, regnet fra Fundamentet til Taget, og fordelt over 29 Etager. Selve Bygningens døde Vægt er 20.000 Tons, men med dens Indhold paa regnes den at repræsentere en Vægt af rigeligt 60.000 Tons. Antallet af Bygningens Lejere nærmer sig iberegnet Personalet til 4000. Der er 950 Kontorlokaler. Elevatorernes daglige Trafik viser et samlet Antal af c. 60.000 Personer. Bygningen har kostet \$ 2.400.000. Men en Bygning af samme Størrelse og Højde vilde, hvis den i det hele taget lod sig opføre efter den gamle Stenbygnings-Methode, koste 14 Gange saa meget og give langt mindre disponibelt Fladerum paa Grund af Murenes kolossale Tykkelse i de nedre Etager.*)

Man ser her et eklatant Bevis paa, hvorledes Frikonkurrencen medfører Lægemidler for mange Onder, der som Grundprisernes abnorme Stigning i Storstæderne en Tid lang truede med at lamme Udviklingen og tyngte Erhvervslivet med utaalelige Byrder.

P. S.

Artikelserien: »Frikonkurrencen« vil senere blive fortsat i Tidsskriftet.

*) »If a building as high and as large could have been constructed by the old solid masonry process, it would have cost fourteen times as much, and the walls would have been so thick at the base that there would have been no room for offices and stores.« »The Munsey's Magazine« Octb. 1899.